PRIMA LISTĂ DE PLANTE
ŞI ÎNCEPUTURILE TERMINOLOGIEI BOTANICE ROMÂNEŞTI

GH. CHIVU
Facultatea de Litere
Universitatea din Bucureşti

1. Studiul consacrat de Ion Coteanu, în 1942, „primei liste a numelor româneşti de plante", apărut sub egida Societății Române de Linguistică[1], a făcut cunoscută lumii ştiințifice cea dintâi încercare românească de ordonare a terminologiei botanice după criteriile stabilite de Carl von Linné. Urmând unor consemnări manuscrise şi ele insuficient cercetate[2], lista alcătuită şi tipărită în 1783 de către preotul calvin Benkö József[3] dovedea o timpurie şi extrem de rapidă apropiere a intelectualilor ce activau în spațiul românesc în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea de ştiința occidentală[4].

Interesant pentru prioritatea în domeniu (nu a existat anterior o listă tipărită cu un conținut şi o organizare similare) şi pentru noutatea informației (înregistra nume româneşti de plante deloc sau foarte puțin cunoscute), textul publicat de József Benkö şi editat în condiții foarte bune de Ion Coteanu oferea specialiştilor date extrem de utile pentru istoria şi pentru varietatea dialectală a lexicului românesc. Iar informațiile erau

[1] I. Coteanu, *Prima listă a numelor româneşti de plante,* Bucureşti, 1942.

[2] Lista de plante semnalată de Moses Gaster (în *Chrestomatie română*, I, Leipzig-Bucureşti, 1891, p. 355-357), tipărită şi studiată ulterior de Magdalena Georgescu („Cea mai veche listă cu nume româneşti de plante"*,* în *Limba română*, XXX, 1981, nr. 1, p. 13-21), urma cronologic unor foarte valoroase consemnări făcute în lucrări lexicografice, precum *Dictionarium Valachico-Latinum*, datorat unui intelectual anonim din Caransebeş, sau *Dictiones Latinae cum Valachica interpretatione,* amplul lexicon alcătuit de Teodor Corbea, dar toate numele de plante incluse în aceste două surse, receptate din perspectivă strict lexicografică, urmau alte criterii de înregistrare. Vezi pentru acestea şi articolele noastre „Nume de plante în *Dictionarium Valachico-Latinum*", în *Limba română. Controverse, delimitări, noi ipoteze,* I, Bucureşti, 2010, p. 333-340; „Nume de plante în texte vechi româneşti"*,* în *Procedings of. The Second International Conference on Onomastics „Name and Naming" Onomastics in Contemporary Public Space*, Cluj-Napoca, 2013, p. 1000-1015.

[3] Benkö József, „Nomina vegetabilium"*,* în *Magyar Könyvház*, Pozsony, vol. II, 1783, p. 407-432.

[4] Lucrările intitulate *Species plantarum,* respectiv *Genera plantarum*, din care este inspirată lista trilingvă intitulată *Nomina vegetabilium,* fuseseră publicate de Carl von Linné în 1753, respectiv în 1767.

BDD-V131 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:41:32 UTC)

cu atât mai valoroase cu cât consemnau şi existența unor sinonimii, respectiv a unor nume diferite date aceloraşi plante în zone distincte ale Transilvaniei (şi chiar în Moldova).

Analiza întreprinsă în broşura tipărită în 1942 i-a arătat lui Ion Coteanu că József Benkö, teolog şi botanist cu preocupări lingvistice, originar din Aita Mijlocie, parte a unei localități cu trecut cultural remarcabil situată în zona Braşovului[5], a avut colaboratori prețioşi şi bine pregătiți. Se numărau printre aceştia Molnár Adany, cunoscut pentru cercetările făcute asupra florei din zona Munteniei şi Transilvaniei, clujeanul Mauks Tobias, sau farmaciştii braşoveni Weisskircher, Lagendorf şi Birk, intelectuali unguri sau saşi originari din zone uneori îndepărtate de colțul sud-estic al Transilvaniei, faptul explicând deopotrivă variantele lexicale, dar şi fonetismul unora dintre cuvintele româneşti înregistrate[6].

Iar compararea inventarului lexical identificat în coloana românească a textului publicat de József Benkö cu lucrări întocmite sau tipărite după 1783 a argumentat opinia că „lista lui a fost cunoscută botaniştilor de la sfârşitul veacului al XVIII-lea, care l-au consultat şi copiat în lucrările lor”[7].

Prin cercetări proprii, dar mai ales sintetizând constatările formulate de E. Pop[8] şi Al. Borza[9], preocupați de istoria denumirilor româneşti de plante, Ion Coteanu a conchis că, prin reproduceri, prelucrări şi compilații succesive, făcute în ordine cronologică de P. Sigerus[10], Veszelski Antal[11], Gh. Şincai[12], de autorii, respectiv de revizorii *Lexiconului* budan[13], text aflat în descendența dicționarului plurilingv întocmit de Samuil Micu[14], de M. Fuss[15] şi apoi de Timotei Cipariu[16], G. Barițiu[17] sau Zach. C.

---

[5] De aici erau originari Michael Ajtaj, autorul manualului intitulat *Grammatica Latina methodo nova & artificiosa* (Sibiu, 1744), utilizat foarte probabil ca model de către autorul anonim al primei gramatici a limbii române scrisă în limba latină (*Institutionesc linguae Valachicae,* cca 1770), respectiv Georgius Nagy, căruia îi este datorată lucrarea *Elementa linguae Germanicae* (Viena, 1775), luată ca îndreptar de către Samuil Micu şi Gh. Şincai pentru *Elementa linguae daco-romanae sive Valachicae* (Viena, 1780). Pentru cele două filiații vezi detalii la Ursu 2012: 27, respectiv, Chivu 2001: 34-40.

[6] Coteanu 1942: 5-11.

[7] Coteanu 1942: 6.

[8] „Cei dintâi culegători ai numelor româneşti de plante”*,* în *Țara Bârsei*, Braşov, II, 1930, nr. 2, p. 164-174, nr. 3, p. 234-244.

[9] „Primul dicționar de ştiințe naturale românesc: *Vocabularium pertinens ad tria Regnum Naturae* de Gh. Şincai”*,* în *Dacoromania*, V, 1929, p. 553-562.

[10] „Verzeichniss der in Siebenbürgen wildwachsenden Pflanzen”*,* în *Siebenbürgische Quartalschrift,* II, 1791, fascicula 3 (anexă).

[11] *A növevény plánták országából való erdei és mezei gyüjtemény vagy-is fa-és füszeres könyv,* Pest, 1798.

[12] *Vocabularium pertinens ad tria Regnum Naturae* (ms. rom. 482, Fondul Blaj, BAR Filiala Cluj-Napoca); vezi şi Borza 1929: 553-562.

[13] *Lexicon românesc-latinesc-unguresc-nemțesc,* Buda, 1825.

[14] Este avută în vedere, desigur, includerea în *Lexiconul de la Buda* a dicționarului plurilingv, româno-latino-maghiaro-german, predat prin 1805 Tipografiei Universtății din Buda de

BDD-V131 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:41:32 UTC)

Panțu[18], lista lui József Benkö a avut un loc şi un rol important în lexicografia noastră botanică[19].

2. Afirmațiile privind importanța şi descendența primei liste cuprinzând nume româneşti de plante tipărită în anul 1783, formulate pe baza cercetărilor întreprinse în domeniu înainte de anul 1942[20] şi acceptate ulterior de toți cei care au utilizat studiul lui Ion Coteanu, pun textul elaborat de József Benkö într-o poziție cu totul specială, transformându-l într-un izvor de prim rang pentru întreaga terminologie botanică românească modernă. Iar afirmata descendență a denumirilor botanice cuprinse în lexicoanele întocmite de Gh. Şincai, respectiv de Samuil Micu, denumiri pătrunse apoi, prin intermediul textului datorat ultimului învățat amintit, în *Lexiconul de la Buda*, transformă inventarul tipărit în 1783 în sursă aproape obligatorie pentru dicționarele româneşti importante de la începutul secolului al XIX-lea.

Sunt însă constatările bazate pe identitatea, respectiv pe similitudinea numelor date plantelor româneşti (ignorând, de regulă, corespondentul latinesc) în ultimele surse amintite, *Vocabularium pertinens ad tria Regnum Naturae*, respectiv *Lexicon românesc-latinesc-unguresc-nemțesc,* suficiente pentru a absolutiza rolul listei tipărite de József Benkö?

Organizarea alfabetică a termenilor botanici (după numele latinesc, respectiv românesc al plantelor), utilizată în lexicoanele amintite, iar nu cea bazată pe încadrarea în clase şi specii (după modelul Linné), prezentă în lista din 1783, ridică un prim semn de întrebare. Iar consemnarea destul de rară a *Vocabularului* semnat de Gh. Şincai şi a *Lexiconului* budan în notele altfel numeroase şi laborioase care însoțesc, în studiul din 1942, transcrierea celor 620 de nume de plante înseriate de József Benkö[21], pentru a semnala aici prezența aceloraşi denumiri, nu pare nici ea să susțină concluzia sugerată de bibliografia utilizată de Ion Coteanu.

---

către Samuil Micu-Klein. Vezi şi L. Gáldi, în Samuelis Klein, *Dictionarium Valachico-Latinum,* Budapest, 1944, p. 257.

[15] „Alphabetarische Zusammenstellung der sächischen, ungarischen, walachischen un deutschen Trivialnamen in Siebenbürgen wildwachsdenden oder allgemein cultivierter Pflanzen”, în *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde,* III, Heft II, 1847.

[16] „Vocabulariu de numele plantelor transilvane, românesc, latinesc (după sistema lui Linné), nemțesc şi unguresc”, în *Organul luminării*, Blaj, I, 1847, Suplement, p. 161-162, 167-168, 173-174, 185-186, 191.

[17] *Călindariu pentru poporul român,* Braşov, 1858, p. 25-35; 1859, p. 15-32.

[18] *Plantele cunoscute de poporul român,* Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1929.

[19] Coteanu 1942: 7.

[20] A se vedea în special Borza 1929: 553-562*; Idem* 1921: 825-836; *Idem* 1944: 118. Al. Borza a continuat de altfel cercetările, publicând studii precum „Numiri româneşti de plante în vocabulare şi dicționare din secolele al XVII-lea – al XVIII-lea”, apărut în *Cercetări de lingvistică*, III, 1958, p. 199-218.

[21] Vezi Coteanu 1942: 15-34.

BDD-V131 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:41:32 UTC)

Am procedat de aceea la o confruntare a listei editate în 1942 cu cele două lexicoane datorate reprezentanților Şcolii Ardelene, ultimul, tipărit în 1825, fiind, de altfel, şi primul nostru dicționar de tip explicativ, normativ şi etimologic, cu rol important în promovarea şi normarea românei literare moderne în etapele sale de început.

Oprindu-ne inițial la *Vocabularium pertinens ad tria Regnum Naturae,* manuscrisul alcătuit de Gheorghe Şincai între anii 1808 şi 1810[22], citat doar de câteva ori în notele studiului din 1942, constatăm că numărul coincidențelor cu numele româneşti consemnate în textul tipărit în anul 1783 este destul de mare. Selectez dintr-o listă foarte bogată, în ordinea articolelor din ediția lui Ion Coteanu, denumiri mai puțin cunoscute: *mălin negru, ventrilică, sporiş, şelie, lilie vânăt, creţişor, întorsel, atrațel, cuscrişo<r>, dârmoz, răcovină, spargă, bolundoriță, iarba codrului, verigar, briliancă, fiere de pământ, buciniş, plămână albă, năpraznic, cătuşniță, fumu pământului, limba cerbului, strigoaie.* Coincidența sau doar apropierea formală a denumirilor româneşti mai sus selectate şi chiar prezența unor perechi sinonimice (chiar dacă nu în aceeaşi succesiune) deopotrivă în lista lui József Benkö şi în lexiconul lui Gheorghe Şincai (*atrațel – limba cânelui, briliancă – lumineață, cucută – buciniş, frânținelă – diptam, veronică – ventrilică*) nu este însoțită însă totdeauna de o aceeaşi denumire latinească sau de acelaşi nume românesc (vezi între acesrea *solanum tuberosum*, glosat la Benkö prin *pitioci,* iar la Şincai prin *meare şi peare de pământ*), fapt surprinzător în condițiile în care iluministul transilvănean ar fi transcris, chiar prin intermediul lui P. Sigerus (cum susține Al. Borza[23]), inventarul de termeni publicat în anul 1783. Iar ordonarea diferită a denumirilor botanice – în clase şi specii, potrivit clasificării lui Carl von Linné, la József Benkö, respectiv în ordine strict alfabetică, după reguli lexicografice uzuale, în manuscrisul lui Gheorghe Şincai – ne îndeamnă să considerăm că cele două texte prelucrează independent un material lexical extras din surse ce nu trebuie puse obligatoriu în relație de filiație.

Lexiconul de la Buda este prima lucrare lexicografică românească în care denumirea ştiințifică, selectată în mod cert din clasificarea dată de Carl von Linné, este menționată ca atare, devenind mijloc de indicare a semnificației unui nume de plantă. (După numele latinesc al plantei este notat printr-o abreviere culeasă cu litere italice chiar numele savantului suedez: *Linn.*) O confruntare a denumirilor româneşti cuprinse în lista lui József Benkö cu numele de plante existente în *Lexicon* arată o situație similară aceleia consemnate anterior. Multe nume sunt identice (a se vedea, spre exemplu, *alac, bobornic, buciniş, caprafoi, castană de lac, nucă de lac*), dar se constată şi diferențe, nu o dată importante, constând fie în înregistrarea unor fonetisme sau variante lexicale diferite (*auriculă, brilioancă, cătuşnică*), fie în indicarea altor corespondente latineşti (vezi *cafe, cicoare de iarnă, coada vacii*). Iar o confruntare a listei de nume româneşti de plante din *Dicționarul român-latin* al lui Samuil Micu, integrate prin prelucrare în

[22] Borza 1929: 554.
[23] *Ibidem*.

BDD-V131 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:41:32 UTC)

Lexiconul de la Buda, cu inventarul terminologic cuprins în textul tipărit în 1783 arată mari diferenţe numerice[24].

Întrebarea formulată aparent în treacăt de către Ion Coteanu în primul său studiu ştiinţific, pornind de la diferenţele constatate între lista lui József Benkö, pe de o parte, manuscrisul lui Gheorghe Şincai şi *Lexiconul Budan,* pe de alta ("Am putea oare conchide că niciunul dintre autorii mai sus citaţi n-a dat material dicţionarului ?"[25]), trebuie, credem, să primească alt răspuns decât cel formulat în 1942 ("Se pare că trebuie să admitem mai de grabă că a jucat un rol important spiritul critic al colaboratorului însărcinat cu adunarea acestui material – din Lexiconul budan, *n. n., G. C*. –, el având latitudinea să aleagă cuvântul cel mai potrivit."[26])

Cele două lexicoane româneşti alcătuite la începutul veacului al XIX-lea, *Vocabularium pertinens ad tria Regnum Naturae* şi *Lexiconul românesc-latinesc-unguresc-nemţesc* imprimat la Buda, în 1825, nu descind cu necesitate din lista tipărită în 1783 de învăţatul maghiar József Benkö, ele reflectând, în opinia noastră, în mod independent şi în manieră distinctă noua direcţie creată în ştiinţa botanică europeană de clasificarea propusă de Carl von Linné.

3. Perioada de tranziţie spre româna literară modernă, plasată în deceniile de cumpănă dintre veacurile al XVIII-lea şi al XIX-lea, este astfel marcată de coexistenţa modalităţii ştiinţifice de notare a numelor de plante, propusă de Carl von Linné, ilustrată de lista tipărită de József Benkö în 1783, cu o modalitate intermediară, constând în consemnarea termenilor botanici în cadrul unor lucrări organizate alfabetic, numele ştiinţific latinesc devenind uneori chiar mijloc de indicare a semnificaţiei.

Iar textele ilustrative pentru aceste două direcţii nu trebuie puse obligatoriu în relaţie de filiaţie.

SURSE

G. Barițiu, *Călindariu pentru poporul român,* Braşov, 1858, p. 25-35; 1859, p. 15-32.

József Benkö, „Nomina vegetabilium"*,* în *Magyar Könyvház*, Pozsony, vol. II, 1783, p. 407-432.

T. Cipariu, „Vocabulariu de numele plantelor transilvane, românesc, latinesc (după sistema lui Linné), nemţesc şi unguresc", în *Organul luminării*, Blaj, I, 1847, Suplement, p. 161-162, 167-168, 173-174, 185-186, 191.

M. Fuss, „Alphabetarische Zusammenstellung der sächischen, ungarischen, walachischen un deutschen Trivialnamen in Siebenbürgen wildwachsdenden oder allgemein cultivierter Pflanzen"*,* în *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde,* III, Heft II, 1847.

L. Gáldi (editor), Samuelis Klein, *Dictionarium Valachico-Latinum,* Budapest, Erdélyi Tudományos Intezét, 1944.

Moses Gaster, *Chrestomatie română*, I, Leipzig-Bucureşti, 1891, p. p. 355-357.

[24] Confruntarea a fost facilitată de ediţia dată de L. Gáldi în Samuelis Klein, *Dictionarium Valachico-Latinum,* Budapest, 1944.

[25] Coteanu 1942: 6-7.

[26] *Ibidem*, p. 7.

BDD-V131 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:41:32 UTC)

Zach. C. Panțu, *Plantele cunoscute de poporul român,* Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1929.

P. Sigerus, „Verzeichniss der in Siebenbürgen wildwachsenden Pflanzen”*,* în *Siebenbürgische Quartalschrift,* II, 1791, fascicula 3 (anexă).

Veszelski Antal, *A növevény plánták országából való erdei és mezei gyüjtemény vagy-is fa-és füszeres könyv,* Pest, Trattner Mátyas, 1798.

BIBLIOGRAFIE

Borza, Al., 1929, „Primul dicționar de ştiințe naturale românesc: *Vocabularium pertinens ad tria Regnum Naturae* de Gh. Şincai”*,* în *Dacoromania*, V, p. 553-562.

Borza, Al., 1921, „Prima istorie naturală românească, *Istoria naturei sau a firei* de Gh. Şincai”*,* în *Transilvania*, LI, 1921, nr. 10-12, p. 825-836.

Borza, Al., 1944, „Cele dintâi publicații botanice străine cu numiri de plante româneşti”*,* în *Buletinul Grădinii Botanice şi al Muzeului botanic de la Universitatea din Cluj la Timişoara*, XXIV, nr. 1-2, p. 118-131.

Borza, Al., 1958, „Numiri româneşti de plante în vocabulare şi dicționare din secolele al XVII-lea – al XVIII-lea”*,* în *Cercetări de lingvistică*, III, p. 199-218.

Chivu, Gh., 2001, *Institutiones linguae Valachicae,* Bucureşti, Editura Academiei Române.

Chivu, Gh., 2010, „Nume de plante în *Dictionarium valachico-latinum*”, în *Limba română. Controverse, delimitări, noi ipoteze,* I, Editura Universității din Bucureşti, 2010, p. 333-340.

Chivu, Gh., 2013, „Nume de plante în texte vechi româneşti”*,* în *Procedings of The Second International Conference on Onomastics „Name and Naming” Onomastics in Contemporary Public Space*, Editura Mega, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, p. 1000-1015.

Coteanu, I., 1942, *Prima listă a numelor româneşti de plante,* Bucureşti, Institutul de Linguistică Română.

Georgescu, Magdalena, 1981, „Cea mai veche listă cu nume româneşti de plante”*,* în *Limba română*, XXX, nr. 1, p. 13-21.

Pop, E., 1930, „Cei dintâi culegători ai numelor româneşti de plante”*,* în *Țara Bârsei*, Braşov, II, 1930, nr. 2, p. 164-174, nr. 3, p. 234-244.

Ursu, N.A., 2012, „Modelul gramaticii lui Samuil Micu şi Gheorghe Şincai”*,* în *Alte contribuții la istoria culturii româneşti. Studii şi note filologice,* Iaşi, Cronica, p. 11-27.

BDD-V131 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:41:32 UTC)